

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנהובסקי זללה"ה

זיקרא ❖ פורים תשפ"ד ❖ גליון תקע"א

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

אביא חטאת שמנה

וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תִּחְטָא בְשִׁגְגָה מֵעַם הָאָרֶץ וְגו' (ד' כ"ז)

הנה ילפינן (הוריות י"א א') "מעם הארץ" פרט לכהן משיח שאינו מביא קרבן בשגגת מעשה אלא רק בשגגת הוראה.

והנה אמרינן בגמרא שבת (י"ב ב') דרבי ישמעאל בן אלישע קרא בשבת לאור הנר, וטעה והטה הנר, ואמר לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה.

ותיקשי הרי מבואר בגמרא ברכות (ז' א') דרבי ישמעאל בן אלישע היה כהן גדול, והרי להאמור כהן גדול אינו חייב חטאת על שגגת מעשה אלא רק על שגגת הוראה.

תירוץ א' - בטל דין כהן גדול

הנה אייתי בספר דרך שיחה (עמוד של"ז) דיש שתירצו דמשחרב בית המקדש והוצרך לרשום על פנקסו, כבר לא היה לו דין כהן גדול. אמנם כתב בדרך שיחה דאינו כן, דאכתי היה כהן גדול גמור ואסור באלמנה. ולכאורה ראייה מהמשנה במכות (י"א ב') דכהן גדול שהרג בשגגה אינו יוצא מעיר מקלט לעולם, חזינן דנשאר כהן גדול, אף שאינו יכול לעבוד

בבית המקדש. אך יש לחלק, דשאני התם דאם יצא באיסור יוכל לעבוד, משא"כ כשאין בית המקדש קיים אינו יכול לעבוד כלל.

תירוץ ב' - תרי רבי ישמעאל בן אלישע

תירץ בדרך שיחה דתרי רבי ישמעאל בן אלישע הוו, כמו שמבואר תוספות ביבמות (ק"ד א' ד"ה אמר).

תירוץ ג' - הוראה שמוטר לקרוא

וכי תימא דיש לתרץ דזה דקרא לאור הנר היה שגגת הוראה, דהיה מכח הוראה שמוטר לקרוא לאור הנר, אך אינו נראה כן, דמכל מקום לענין זה שהטה אין כאן שגגת הוראה.

תירוץ ד' - מרובה בגדים

הנה יש לתרץ שרבי ישמעאל בן אלישע היה בבית שני, והיה רק מרובה בגדים, ואם כן חייב גם בשגגת מעשה.

אך יש לומר דכיון דאיכא תנא (רבי מאיר בהוריות י"ב א') דסבר דגם מרובה בגדים מביא פר, לא ניחא ליישב דרבי ישמעאל כהן גדול סבר כחד תנא, דנמצא דאיך תנא הוא כנגד מעשה רב של רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול.

ענייני פורים

האיש שעומד לפניו בחשבו שהוא נכרי, ובאמת הוא יהודי מחופש לנכרי. ומצאנו בזה ב' תשובות סותרות באבני נור בנידון כעין הנ"ל, דהנה מי שאמר קודם כתיבת ספר תורה, שמקדש כל השמות הנחוצות, ובעת כתיבת הספר תורה היה בטוח על שם פלוני שהוא חול, ואחר כך נתברר שבאמת היה קודש, בתשובה אחת (ח"ו ס"י נ"ו) כתב דשפיר דמי, דאזלינן בתר הכוונה הכללית, והרי יש כאן כוונה כללית לקדש השם ועקירתו בשם זה הוה עקירה בטעות. אך בתשובה אחרת (יו"ד ס"י שני"ט) כתב דלאו שפיר דמי, דאזלינן בתר הכוונה הפרטית, והרי בכתיבת השם עקר כוונתו לקדש השם. וצריך עיון מאי שנא מהך דתפוחים דבפשוטו אמרינן דחל השבועה גם על מה שלפי מחשבתו היה תאנה.

אך מכל מקום אין התירוץ נכון, שהרי בסוף המגילה איכא עוד כמה קראי ששם כתיב "צורר היהודים" ולא "צורר כל היהודים". [פרק ח' פסוק א', פרק ט' פסוק י"].

תירוץ ב' - מנין נ'

אך הנה קושיא זו איתא ברוקח על המגילה וכתב דהא דכתיב בתחילה "צורר היהודים", ואחר כך "צורר כל היהודים", היינו למיבה טעמא אמאי עלתה להמן להתלות על העץ, שהוא רצה להרוג את כל היהודים "כל" כמנין נ', ותלוהו על עץ גבוה חמישים אמה. ואם כן סגי דבחד דוכתא יהא כתוב "כל".

תירוץ ג' - גם המוקפים

שוב העירוני דברמב"ן (ריש מגילה, ב' א') נמי הקשה כן ותירץ דתחילה סברי אנשי העיירות המוקפים שעליהם לא היה סכנה, ומשום הכי הם לא קיבלו על עצמם ימי הפורים, ורק אחר כך נתברר להם שגם עליהם

א. צורר כל היהודים

הנה איתא בקרא (ג' י') וְיָסַר הַמֶּלֶךְ אֶת טַפְעָתוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהֶמָּן בֶּן הַמִּדְיָא הָאֲגָגִי צָרַר הַיְהוּדִים, אמנם אחר כך איתא (ט' כ"ד) כִּי הֶמָּן בֶּן הַמִּדְיָא הָאֲגָגִי צָרַר "כל" היהודים חָשַׁב עַל הַיְהוּדִים לְאַבְדָם וְגו'.

וצריך ביאור למה בתחילה כתיב בקרא רק "צורר היהודים" ואחר כך כתיב "צורר כל היהודים".

תירוץ א' - גם אסתר המלכה

לכאורה יש לבאר דתחילה לא צרר את אסתר דלא ידעה שהיא יהודיה, ואם כן לא היה צורר "כל" היהודים, משא"כ בסוף צרר גם כן את אסתר, שהרי אסתר אמרה עליו איש צר ואויב.

אמנם אכתי תיקשי, דהרי יש לומר דכיון שאם המן היה יודע שהיא יהודיה היה רוצה להרוג גם אותה, אם כן חשיב שגם בתחילה צרר גם את אסתר.

דהנה יש לעיין במי שנשבע שלא יאכל כל תפוחים שיש בבית, ולפניו יש פרי שנראה לו כמו תאנה, האם תחול שבועתו על האי פרי. מי אמרינן דתחול שבועתו עליו, דהרי הוא תפוח, או דילמא לא תחול, דהרי לפי מחשבתו הוא תאנה ואם כן לא התכוון עליו. ובפשוטו תחול השבועה. ואם כן הכא נמי לענין נידון דידן, הרי גם בתחילה המן היה צורר כל היהודים רק הוא לא ידע שאסתר היתה יהודיה.

אך לאידך גיסא יש לעיין בבעל תוקע התוקע בשופר ולפניו עומד נכרי, והנה הוא מכויץ להוציא כל השומעים, אך אינו מכויץ להוציא

היה סכנה, ולכן איתא בסוף המגילה צורר "כל" היהודים, דבסוף נתברר שהיה נס גם למקופים וגם המוקפים קיבלו על עצמם ימי הפורים.

ב. בגתן ותרש

איתא במגילה דבגתן ותרש רצו לשלוח יד במלך אחשוורוש, ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי.

ותיקשי הא בגתן ותרש עשו כדן להרוג את אחשוורוש, שהיה אחשוורוש חייב מיתה דהרי רדף אחרי אסתר שהיתה אשת איש, ואם כן כל שכן שאין להרוג את הרודפים אותו.

א. עברו על ז' מצות בני נח

הנה יש לתרץ דאסתר כבר נפגמה לפני זה ואם כן לא היה לאחשוורוש דין רודף.

אך אכתי תיקשי הא אף בלא דין רודף היה אחשוורוש חייב מיתה, דהרי כתב ברמב"ן (ע"ה"ת, בראשית ל"ד י"ג) בהך דשכס דודאי אנשי שכס היו חייבים מיתה כיון דעברו על שבע מצוות בני נח. והכי נמי דכוותה.

ב. לא התכוון להציל

הנה יש לדון דכיון דבגתן ותרש רצו להרוג משום סיבה אחרת, לא היה להם רשות להרוג את אחשוורוש.

והיינו יש לעיין ברודף אחר אדם להורגו, ובאמת חייבים להרוג את הנרדף כיון דהוא עצמו רודף, אך האי רודף אינו מכוין כך, האם רשאי להרוג את רודף.

[וכי תימא דאם מציל הנרדף, אם כן הנרדף יהרוג אדם אחר, נמצא דחייב גם להציל אותו, אך איירי באופן דיכול גם להרוג את הרודף הראשון אבל לאחר זמן].

ובפשוטו אסור להרוג את הרודף השני, וכי תימא דהרי כתב בחפץ חיים בכמה דוכתי [ועיין ה"ל רכילות כלל ט"ו סעי' י' בהג"ה] בשם הסמ"ע (ח"ו"מ סי' תכ"א ס"ק כ"ח) דאם אינו מכוין מסיבת ההיתר, אסירא ליה לדבר לשון הרע כדי להציל חברו, [ונהיבא שכך כתב רבינו יונה], אך הרי לא שמענו שמהאי טעמא מותר להורגו מדין רודף, ואטו תינוק הרוצה להרוג אדם, דהתינוק הוה רודף, אם הנרדף הוא עצמו רודף, האם נימא דאכתי יהא מצוה להרוג את התינוק כיון דהתינוק אינו מכוון להציל הנרדף הראשון.

אם כן הדרא קושיין לדוכתא דאין לומר דסוף סוף בגתן ותרש רצו להורגו מסיבה אחרת דמכל מקום אין להרוג את בגתן ותרש.

ג. גם בגתן ותרש היו חייבים מיתה

אלא נצטרך לומר דבגתן ותרש היו נמי חייבים מיתה ומוטב להורגם כדי שלא יבוא מלך אחר. וזה דוחק. [כתבתי כל סימן זה לפום ריהטא].

ד. היו הורגים את אסתר

ושמעתי בשם הגאון רבי דוד פוברסקי זצ"ל דאם בגתן ותרש היו הורגים לאחשוורוש, המלך הבא היה הורג את אסתר, כי כן היה דרכם, ואם כן להצלת אסתר היה חייב לומר למלך על בגתן ותרש. [א"ה. בתרגום שני איתא שבגתן ותרש רצו להרוג את אחשוורוש המלך ואת אסתר המלכה].

ג. דילג תיבה ואינו זוכר איזה תיבה

כתב במשנה ברורה (ביאור הלכה סי' תר"צ סעי' י"ד) בשם שלטי גבורים (מגילה פ"ב, ה' א' אות ב') שאם קרא המגילה ודילג תיבה שאינה משנה את המשמעות אינו חוזר.

ולענ"ד היינו כגון שאמר "ויהי בימי אחשוורוש המלך מהודו ועד כוש" והשמיט "הוא אחשוורוש". וכתב בביאור הלכה דיש לחוש בזה לענין ברכה.

[והנה אמרינן (שולחן ערוך סי' תר"צ סעי' ג') דצריך שתהא המגילה כתובה כולה לפניו, אבל בדיעבד אם השמיט הסופר מקצתה כשירה, מכיון דמגילה קרויה אגרת, ויש לדון דאם השמיט ולא כתב תיבות שאינם משנים המשמעות, יצטרפו לרוב שהשמיט ופסול, דדוקא בקריאה סובר השלטי גבורים דלית לן בה הלכך התם בקריאה על פה אין לחשב המילים שהשמיט לענין חשבון הרוב והמיעוט. ובעיקר האי דינא יש לעיין מהו בדילג תיבה שאינה בלשון אחרת אם כן לא גרע

מתרגום והרי נחלקו הפוסקים בידוע לשון הקודש וגם תרגום אם יוצא בתרגום]. ויש לעיין בזוכר שדילג על מילה, אבל אינו זוכר אם זה היה מילה שמשנה המשמעות או לא. ויש לדון דאזלינן בתר רוב והרי רוב מילים בהמגילה משנים המשמעות ואם כן לא יצא ידי חובתו.

א. כל קבוע כמחצה על מחצה

אך יש לדון דהרי כל קבוע כמחצה על מחצה, נמצא דהוה ספק אם השמיט מילה שמשנה המשמעות ואז לא יצא ידי חובתו.

אך הרי הקשה במרדכי (חולין אות תקצ"ג) בשם רבינו יקר על דינא דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, דהרי ילפינן דאזלינן בתר רוב מקרא "אחרי רבים להטות" דקאי בדיינים, והא דדיינים קבועין בלשכת הגזית, וכן בית דין קבועים בכל מקום שיושבים, ובקבוע לא מהני הכרעת הרוב. ותירץ דבדיינים לא הוה קבוע, דהרי אין עושים דין בגופם, אלא הנידון בדיבור שפרש ונבדל מפיהם, ובפריש לא הוה קבוע כמחצה. [עיין עוד במרדכי שם שתירץ בעוד דרך].

ואם כן הכי נמי בנידון דידן, נימא דהנידון על הדיבור שפרש ושפיר אזלינן בתר רוב.

אך יש לחלק, דזה רק בפסק הלכה ולא בנידון על תיבות. תו, דבאמת כאן הנידון על איזה תיבה דילג ולא אמר, ואם כן מה שייך לומר דהדיבור פרש.

ב. רוב המדוברות

אך יש לומר דאנן דיינינן איזה תיבות דיבר, ובהמדוברות ניזיל בתר רובא שהם המעכבות, ואם כן על כרחך דילג מילה שאינה מעכבת.

אך יש לומר דאינו כן, דאין הנידון מה דיבר אלא מה לא דיבר.

ג. הנידון על מה שנשאר

הנה איתא ברמ"א (ח"ו"מ סי' רצ"ב סעי' י') בשם תרומת הדשן (סי' ש"ד) שאם שנים הפקידו אצל אחד, ונאבד או נגנב אחד מהן, אמרינן דכל דפריש מרובא פריש, ונאבד ממי שהפקיד רוב החפצים.

ובנתיבות (שם ס"ק ט"ז) מביא דבנמוקי יוסף (בבא מציעא ע"ב בדפי הרי"ף) פליג, דהרי אנן לא דיינינן על מה שפרש אלא על מה שנשאר, ובכח הנהגת הרוב רק להכריע על הפורש ולא על הנשאר בתערובת, ואם כן ההפסד על שניהם. [וזה לשון הנתיבות, וכן מסתבר דלא מציוה הא דאמרינן כל דפריש רק כשדנין על זה שפירש שלא איקבע איסור עליו במקום זה, ולכך אמרינן ביה כל דפריש, אבל כשבאנו לדון על הנשאר בקבוע, לעולם אמרינן על הקבוע הנשאר במקומו כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי].

ומכל מקום חזינן ברמ"א בשם התרומת הדשן דלא דיינינן הכי אלא גם בכהאי גוונא אזלינן בתר רוב. ואם כן הכי נמי בנידון דידן נימא דאזלינן בתר רוב המדוברות שהם מעכבים.

ויש לחלק דהתם עדיפא דהרי פרש אחד אף שאבד ועליו דיינינן. משא"כ בנידון דידן דדיינינן רק על מה שלא דיבר.

ד. בן י"ד להוציא בן ט"ו

הנה אמרינן בירושלמי (מגילה פ"ב מ"ג) בן י"ד אינו יכול להוציא בן ט"ו, כגון באופן שהגיע למוקף לאחר השקיעה דכניסת ט"ו, או שהגיע למוקף לפני השקיעה ודעתו לחזור לעירו קודם האיר המזרח, דבכהאי גוונא אינו מתחייב בט"ו וחשיב אינו מחוייב בדבר. [אמנם אמרינן בירושלמי דבן ט"ו שקרא בי"ד יכול להוציא מפאת דבן ט"ו שקרא בי"ד יצא].

א. בן ארץ ישראל להוציא ביום טוב שני

הנה דן באמרי בינה (א"ו"ח סי' י"א) אם בן ארץ ישראל יכול להוציא בקידוש בן חוץ לארץ ביום טוב שני, אע"פ שהבן ארץ ישראל אינו חייב ביום טוב שני. ולכאורה איפשטא מהירושלמי דאינו יכול להוציא.

ב. מי שלא קיבל שבת להוציא בקידוש

תו אייתי באמרי בינה (שם) שמשתתק הגרע"א (גליון שו"ע סי' רס"ז סעי' ב') במי שלא קיבל שבת אם יכול להוציא בקידוש מי שכבר קיבל שבת.

ותיקשי הרי בירושלמי הנ"ל מבואר דלא מהני. וצריך לומר דהכא עדיפא דנימא דכיון דיכול לקבל על עצמו שבת חשיב מחוייב בדבר.

ג. בר חיובא במעין אותו חיוב

הנה מסתפקנא להאמור דבן ארץ ישראל אינו יכול להוציא בן חוץ

לארץ בקידוש דיום טוב שני, מהו היכא דהוה בתוספת יום טוב דלאחריה דהוה אכתי זמן קידוש דיום טוב ראשון, האם יכול להוציא בקידוש בן יום טוב שני, דנהי דהוה זמן קידוש אך הוא בר חיובא דיום טוב ראשון והשני בר חיובא דיום טוב שני.

וכעין זה יהא הנידון לענין קריאת המגילה, אם בן ט"ו הגיע לפרזי ושמע שם המגילה מבן י"ד, האם יוכל לצאת ממנו ידי חיובו, דהרי בן ט"ו שקרא בי"ד יצא, אך הרי לבן י"ד אין חיוב של ט"ו אלא רק חיוב של י"ד, ואם כן להאמור יש לדון אם יכול להוציא.

והיינו דהא דאיתא בירושלמי דלא מהני, היינו בן י"ד שקרא בטי"ו, דהתם הי"ד אינו חייב כלל, אמנם הכא הרי שניהם חייבים בקריאת המגילה, הבן י"ד חייב בחיוב של י"ד, והבן ט"ו חייב בחיוב של ט"ו שבדיעבד יצא גם בי"ד. וצריך עיון אם באמת יוכל להוציא. ועיין לקמן דתליא גם בבי' התירוצים על קושיית הפרי מגדים.

ד. יצא רק בדיעבד

הנה כתב במשנה ברורה (סי' תרפ"ח ס"ק ח') לענין בן ט"ו שקרא לבן י"ד בי"ד, דמכל מקום יצא השומע רק בדיעבד ולא לכתחילה, כיון דהמשמיע אם היה קורא לעצמו בי"ד היה יוצא ידי חובתו רק בדיעבד. והנה נראה ראיה לזה, דהרי אמרינן (דעת כמה אחרונים מובא במשנ"ב סי' תרפ"ט ס"ק ה') דחרש הקורא את המגילה ולא השמיע לאזנו יצא בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להשמיע לאזנו, ואמרינן (משנה ברורה ס' דחרש הקורא את המגילה, יוצא השומע רק בדיעבד אף שהוא שומע לאזנו. חזינן דכל שאין לו כח לכתחילה, מוציא את השומע נמי רק בדיעבד.

ה. נתחייב כאן וכאן

הנה אמרינן בירושלמי (פ"ב דמגילה ה"ג) שאם היה בפרזי בי"ד, ועקר דירתו בטי"ו למוקפין, נתחייב בפורים כאן וכאן.

והקשה בפרי מגדים (סוף סי' תרפ"ח משב"ז אות ו') הא אמרינן בירושלמי (ס' דבן ט"ו שקרא בי"ד יצא ידי חובתו, אם כן אמאי נתחייב כאן וכאן, הרי כבר יצא ידי חובתו בהקריאה די"ד.

ותירץ בפרי מגדים דחילוקא איכא. וצריך עיון בכוונתו. ויש לפרש דבריו בשני אופנים. [תו יש לדון מהו לענין שהחיינו. עיין באות ג'].

א. כבר חל עליו חיוב דמוקף

חדא, דאימת יצא מוקף בי"ד, דוקא באופן דחל עליו כבר חיוב קריאה דמוקף, ובזה יכול לצאת בי"ד, אבל אם טרם חל עליו הך חיוב, לא יוכל לצאת בי"ד חיובו, הלכך בהא דנתחייב כאן וכאן הא אכתי לא הוה מוקף.

לפי זה אם מוקף הגיע לפרזי ושמע שם קריאה מבן י"ד, לא יוכל לצאת ידי חיובו, כיון דלבן י"ד אין חיוב מוקף, [אם נימא לענין ספיקא הנ"ל בתוספות יום טוב לאחריה דאינו יכול להוציא בן יום טוב שני, עיין בסיומן הקודם אות ג'], וצריך עיון אם הכי הוא.

ב. דוקא דקרא שלא כדין

עוד יש ליישב קושיית פרי מגדים על סתירת דברי הירושלמי במגילה, דהנה הקשה בירושלמי בשקלים (פ"ק מ"ב ה"א) אמאי בעירות הספיקות כמו טבריא קורין ב' ימים, הא בן ט"ו שקרא בי"ד יצא.

ותירץ בירושלמי [לפירוש הגר"א] דאימת אמרינן שיצא, רק בקרא שלא כדין, אבל בקרא כדין, אין לומר שיצא דאם כן יעקר זמן דכרכין, ואם כן בן י"ד שקרא כדינו אי אפשר לומר שיצא חובת ט"ו. וכך ביאר בחזון איש (מועד סי' קנ"ג ס"ק ב') ותירץ בזה קושיית הפרי מגדים.

והנה לפי זה לענין מוקף שהגיע לפרזי ושמע מפרזי שפיר יצא, דהשתא אמרינן דטעמא דבן ט"ו דיצא היינו אף דלא הוה בר חיובא דבאמת כולם בכלל זמן י"ד, ורק בקרא בהיתר לא יצא, והשתא האי שומע הא לא יצא בהיתר, ואם כן יש לומר דיצא מן המשמיע.

ג. מהו לענין שהחיינו

הנה בהא דאמרינן דנתחייב כאן וכאן, יש לעיין לענין ברכת שהחיינו ביום השני.

ובפשוטו שפיר חייב, וכמו דאשכחן בבי' ימים טובים של ראש השנה דמברכינן שהחיינו בתרויהו.

והא דבסוכות לא מברכינן אלוכל, כתב במגן אברהם (סי' תרס"ב סק"א)

מפאת דהתם הברכה דיום הראשון לא גרע מברכה על העשיה משא"כ בשופר אמנם שמעתי שאיתא בהגהות יד סופר על שולחן ערוך שלא לברך שהחיינו, ולשיטתו אף אם שמע שהחיינו ממי שמחוייב רק בטי"ו, לא יענה אמן דהוה הפסק דומיא דנשים בקידוש ביום טוב שלא יענו אמן על שהחיינו כיון שכבר יצאו ידי חובת שהחיינו בהא שבירכו שהחיינו על הנרות. אמנם לעני"ד הדבר צריך עיון דבפשוטו שפיר יברך.

ו. מבטלין למקרא מגילה

הנה אמרינן בגמרא מגילה (ג' א') מבטלין את העבודה בשביל קריאת המגילה, ורק אחר כך יעשה הכהנים את העבודה.

עוד אמרינן התם (שם) מבטלין תלמוד תורה בשביל קריאת המגילה, בקל וחומר מעבודה, ומוקמינן בגמרא בתלמוד תורה דיחיד. עוד אמרינן דמבטלינן מגילה למת מצוה.

והנה יש לעיין במי שלא הניח תפילין בפורים, ונמצא בסוף היום, ואם יניח תפילין לא יספיק לקרוא המגילה עד השקיעה, אבל יספיק לקרוא בבין השמשות. האם יניח תפילין ביום ויקרא המגילה בבין השמשות, או דילמא יקרא המגילה ביום ויניח תפילין בבין השמשות.

א. דוחה מצוה דאורייתא

הנה איתא ברמ"א (סי' תרפ"ז סעי' ב') מקרא מגילה אינו דוחה שום מצוה דאורייתא, אם אי אפשר לקיים המצוה לאחר קריאת המגילה, וכל הא דאמרינן בסוגיין דמבטלינן עבודה בשביל מקרא מגילה היינו דוקא באופן שאפשר לקיימו לאחר קריאת המגילה.

ולפי זה מקרא מגילה ודאי לא ידחה מצות תפילין, אלא יניח תפילין לפניו בין השמשות.

אמנם כתב במשנה ברורה (שם ס"ק י"א) דדעת מהרש"ל (ביאר לטור ס' וב"ח שם סעי' ג') והגר"א (שם) דמקרא מגילה דוחה מצוה דאורייתא, אף כשאין אפשר אחר כך לעשות המצוה, משום פרסומי ניסא.

מעתה לדעת הב"ח ומהרש"ל והגר"א יקרא המגילה אע"פ שעל ידי זה יבטל מצות תפילין. [וכמו כן אם עומד בסוף זמן קריאת שמע, ולא ישמע מגילה אחר כך, יבטל המצוה דאורייתא דקריאת שמע].

[ויש לעיין לדעתם אם יכול לקרוא המגילה אחר כך ביחידות אם יבטל מצוה דאורייתא, האם הפרסומי ניסא של עשרה הוא הדוחה או עצם קריאת המגילה. תו יש לעיין אם בעינן לפרסומי ניסא שש שהם בני חיובא, או דילמא סגי באחד הקורא שהוא בר חיובא ויש עשרה אף שכבר יצאו].

ב. מהני בבין השמשות

הנה קריאת המגילה הוי דרבנן ומעיקר הדין פטור בין השמשות, אמנם איתא במשנה ברורה (סי' תרפ"ז ס"ק ה') דאם נמשך עד בין השמשות יקראנה בבין השמשות בלא ברכה.

וטעמא דמילתא דיקראנה בבין השמשות, דהרי בשערי תשובה (סי' תרפ"ז ס"ק א') הביא בשם הנודע ביהודה (או"ח סי' מ"א) דקריאת היום הוא מדברי קבלה ובזה איכא דסברי דספיקא לחומרא.

מעתה כיון דבבין השמשות אכתי חייב בקריאת המגילה, אם כן נימא דיניח תפילין ביום ואחר כך יקרא המגילה בבין השמשות, דבאופן שאכתי חייב בהמגילה לא אמרינן שידחה מצוה דאורייתא. [א"י. היינו דבעיקר הדין מצוה דאורייתא עדיף ממקרא מגילה, רק באופן שיתבטל המצוה דקריאת המגילה, או קריאת המגילה קודם, אמנם אם יוכל לקרוא וייצא ידי חובתו עכ"פ מספק, אם כן הדרין לעיקר הדין דמצוה דאורייתא קודם].

ג. אף אם ספיקא לקולא

אך הרבה פוסקים סברי דגם בדברי קבלה ספיקא לקולא, שהרי חזינן דכתבו בפוסקים דבטבריא מן הדין סגי שיקראו בי"ד מפאת ספיקא לקולא ומשמע גם קריאת היום. נמצא דבבין השמשות פטור מקריאת המגילה.

מעתה יש לעיין האם נימא ליה דיקרא המגילה ביום ויפסיד התפילין, [אמנם יניחם בבין השמשות בלא ברכה], כיון דאחר כך בבין השמשות פטור מקריאת המגילה.

או דילמא נימא דיניח תפילין ביום ויקרא המגילה בבין השמשות, דנהי דפטור לקרוא בבין השמשות משום דספיקא לקולא, אך מכל מקום אם יקרא בבין השמשות יקיים מצוה להצד דבין השמשות

יממא, ואם כן למה יפסיד התפילין. וכן היה נלענ"ד יותר. [א"ה. היינו דאכתי חשיב דאפשר לקיים המגילה אחר כך].

ז. עבד שהשתחרר בפורים

הנה אמרינן (מגילה ד' א') נשים חייבות במקרא מגילה משום שאף הן היו באותו הנס, ובלא טעם זה היו פטורות מפאת דהוה מצוה שהזמן גרמא, אע"פ שכל החיוב במגילה אינו אלא מדרבנן.

[וכעין זה אשכחן (פסחים ק"ח א') במצוה דרבנן דארבע כוסות דנשים חייבות רק משום דאף הן היו באותו הנס].

וכתבו תוספות במגילה (שם ד"ה נשים) דבפשוטו נשים יוציאו אנשים בקריאת המגילה, דהרי נשים חייבות במקרא מגילה כמו אנשים, אך הביאו מבה"ג דאינו כן, אלא אשה לא יכולה להוציא איש במקרא מגילה. והביאו שכך מבואר בתוספתא (מגילה פ"ב ה"ז).

ויש לדון מהו בהיה עבד וקרא המגילה, דעבדי חייבין במצוות כנשים, ואחר כך באמצע פורים השתחרר ועכשיו חייב במצוות כאיש, האם צריך לקרוא המגילה שנית.

א. תליא ב' טעמים

לכאורה תליא בטעמא דמילתא אמאי נשים לא יכולות להוציא אנשים, דהנה מצאנו בזה ב' טעמים, חדא, בתוספות במגילה (שם) משמע דהטעם מפאת דנשים חייבות רק בשמיעה ולא בקריאה, ואם כן אינם יכולות להוציא אנשים שחייבים גם בקריאה. [הנה אף דלא כתבו תוספות בהדיא כך אבל זהו משמעות דבריהם].

שנית, בתוספות בסוכה (ל"ח א' ד"ה באמת) כתבו דטעמא משום דזילא מילתא שנשים יוציאו אנשים.

מעתה בשלמא לטעם דתוספות במגילה, העבד לא יצא וצריך לקרוא שנית, דקודם היה חייב רק בשמיעה, ועכשיו נתחייב גם בקריאה, אמנם לתוספות בסוכה שפיר יצא ידי חובתו, דהכא לא שייך טעמא דזלול דהרי הוציא את עצמו.

ב. לאחר האיר המזרח

אך העירו דאינו כן, דלבי טעמים הנ"ל אינו צריך לקרוא המגילה

הערות קצרות

שנית, דלכאורה גר שנתגייר בפורים מיפטר ממגילה, דהחיוב מכח כניסת הפורים והאיר המזרח, ובאותה שעה לא נתחייב, אם כן הוא הדין החיוב איש כלפי אשה לא יהא לו.

והנה באמת איתא בירושלמי (מגילה פ"ב ה"ג) דגר שנתגייר בפורים פטור, הובא בחזון איש (או"ח סי' קנ"ב סי"ק ג'), אך מבואר שם דהוא ספיקא בירושלמי, מעתה להצד בירושלמי שחייב, אז אכתי יש לדון כהנ"ל בנשתחרר אם יצא בקריאה ראשונה.

[עין שם שביאר בחזון איש ספיקא דהירושלמי, שזה ברור שדין בן כרד ובן עיר תליא בהאיר המזרח, אלא שמסתפק אם האיר המזרח קובע לגמרי כאילו מצות מגילה הוא דבר העבר שאין לחייב את הגר שנתגייר אחר שהאיר המזרח, או דילמא כיון דעדיין זמן קריאה כל היום, אם כן גר שנתגייר מתחייב בקריאתה].

ג. נשתחרר בלילה

תו נפקא מינה לבי הטעמים הנ"ל בהירושלמי, באופן שהעבד קרא המגילה בלילה, ואחר כך השתחרר בליל פורים, דחל השחרור בלילה, ובשעת האיר המזרח חייב כאיש, האם צריך לקרוא המגילה שנית בלילה. ולכאורה בכהאי גוונא תליא בבי הטעמים וכהנ"ל.

[אמנם לא משכחת לן נתגייר בלילה, דהרי אין גירות בלילה אף בידיעבד, ובאמת לשון הירושלמי כשמל רק לאחר האיר המזרח. וצריך עיון בהך (יבמות מ"ה ב) דמי לא טבלה לנדוטה].

ד. זילא מילתא

אגב, יש להעיר בעיקר טעמא דתוספות בסוכה דנשים אינם מוציאות אנשים משום דזילא מילתא, הרי מכל מקום חזינן בקידוש נשים מוציאות אנשים.

ואולי הטעם דכיון דקידוש מן התורה, לא רצו חכמים לחלק בדין דאורייתא, משא"כ במגילה שהוא דרבנן לכתחילה תיקנו כן.

אלא אכתי יש לעיין מארבע כוסות, דאשה תוציא איש בברכת בורא פרי הגפן היכא דאינה שותה. [א"ה. אע"פ דבקידוש דאורייתא לא חילקו, אבל בדין כוסות דרבנן נימא דדמי לקריאת המגילה שלכתחילה תיקנו שאשה לא תוציא איש].

תו יש להעיר בזה, דכתב בקרבן נתנאל (מגילה פ"ק סימן ד' אות מ') דאשה מוציאה חברתה אבל לא נשים רבות, דזילא בהו מילתא, וצריך עיון מנא לן, דדילמא דברי התוספות הם רק לגבי אנשים דזה זלול.

א. נתברר שאינו אביון

הנה כתב ברוקח דכתיב "אבינים" חסר ו', דכל הפושט יד נותנים לו ואין בודקין.

ויש לעיין כשנתברר שאינו אביון האם צריך ליתן לעני אחר. והכי נראה פשטא דמילתא.

ב. נ"ד פעמים

הנה כתב ברוקח (פתיחה למגילה, וכן פ"ט פסוק ז'), וכן בקהלת פ"ב על הפסוק (לחוטא) דמילת המן איתא במגילה נ"ד פעמים, ועוד פעם אחת ממוכן. [וצריך עיון דאיתא ג' פעמים ממוכן, אמנם חד מהם רק קרי, ויש לומר דבשמו השני לא מנינן לכולהו אלא כחדא].

וכמו כן מילת אסתר איתא בהמגילה נ"ד פעמים, ועוד פעם אחת הדסה, והיינו לידע "גם את זה לעומת זה" (קהלת ז' י"ד). נ"ד כמנין דן.

תו כתב דמרדכי איתא נ"ח פעמים וזה כנגד נ"ד פעמים המן וד' פעמים זרש.

תו כתב ברוקח על הפסוק "ויקראו סופרי המלך" (ח' ט') דזה הפסוק הארוך ביותר בכתבי הקודש, מפאת שבו ה' קא עביד טובה ליהודים.

ג. נפלו הבתים שהיו לאחר החומה

הנה עיר שמוקף חומה היינו באופן שהקיפו היה קודם לרוב הבתים.

לרפואה שלימה

חנה בת

שרה שתהי

לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל

ברכת מזל טוב

להרה"ח המפואר פאר היוחסין

ר' שמואל דוד טויב שליט"א

מתלמידי רבינו

לרגל השמחה הגדולה בהכנס

הבן משה נ"י לעול תורה ומצוות

יהי רצון שיגדל בתורה ויראת שמים ויזכה לעלות במעלות התורה והיראה ויתעביר לאילנא רבבא

לעילוי נשמת

האברך הרה"ח

ר' יחיאל יהושע זצ"ל

בן יבלחט"א

יוסף דוד הי"ו

נלב"ע י"ג אב תשפ"ב

תנצב"ה

זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשוננו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לקבל הגליון לתרומות ולהערות L5703949@gmail.com